

К. В. ШЛЯХОВИЙ*

ВАЖЛИВЕ ДЖЕРЕЛО ПРО ЗАСЕЛЕННЯ ПРАВОБЕРЕЖЖЯ ПІВДНЯ УКРАЇНИ

Метрична книга двох приходів: слобод Буянської і Попельнастої 1770–1782 років / Авт.-упор.: Н. В. Жахалова. – К.: Академперіодика, 2011. – 163 с.

Видання “Метрична книга двох приходів: слобід Буянської і Попельнастої 1770–1782 років” присвячене історії села Попельнастого Олександрійського району Кіровоградської області є науковою публікацією метричної книги церкви Святого Іоанна Богослова Переяславсько-Бориспільської єпархії за 1770–1782 рр.

Автор-упорядник опублікувала старовинний і в той же час актуальний генеалогічний документ, який висвітлює важливий період в історії

заселення правобережного терену Півдня України. Винятковою особливістю цієї метричної книги є безперервна фіксація актів у двох різних приходях, незалежно від того, що на цей період приходиться перенесення церкви з одного населеного пункту в інший, тобто в одній книзі записані дві парафії, що за церковними правилами не практикувалося. До освяченої на новому місці церкви мали видаватися й нові книги для метричних записів. Попельнастівська Іоанно-Богославська церква взагалі має незвичайну мандрівну історію. Вона була закладена у 1749 р. у Бутівці – правобережній слободі Келебердянської сотні Полтавського козацького полку; 1754 р., у зв’язку з переходом більшості жителів у новозасновану слободу Буянську, перенесли туди й церкву; а 1772 року храм отримав своє третє і вже остаточне місце прописки – у слободі Попельнастій.

Завдяки дослідницьким інтересам і текстологічним зусиллям автора ми маємо чудову можливість ознайомитися з рідкісним документом XVIII ст., який можна віднести до унікальних джерел Національного архівного фонду України. Інтрига збереження пам’ятки також неорди-

* Шляховий Костянтин Васильович – старший науковий співробітник відділу історії Кіровоградського обласного краєзнавчого музею.

нарна. Відомо, що фонди Державного архіву Дніпропетровської області, де вона зараз знаходиться, суттєво постраждали під час війни 1941–1945 рр. і знайти там документ такого часу здавалося неймовірним. Та, на щастя, цей унікальний у період війни зберігався у Дніпропетровському обласному музеї ім. О. М. Поля (тепер – Дніпропетровський історичний музей ім. Д. Яворницького), що й врятувало його від знищення.

Метрична книга Іоанно-Богословської церкви – це зшиток 96 цупких аркушів у потертій палітурці, де священники і церковні служители здійснювали записи актів про народження-хрещення, вінчання та смерть-поховання парафіян з січня 1770 по грудень 1782 р. При відтворенні тексту автор-упорядник повністю зберегла мову оригіналу (тільки архаїчні графеми замінені сучасними відповідниками та пропускається *єр* – твердий знак в кінці слів, що закінчуються на приголосну літеру), і тому історики та народознавці можуть не тільки відчувати мовний стиль минувшини, але й використати певну інформацію у своїх дослідженнях. Метрична хроніка двох слобід простежує перехід церковного приходу з однієї в іншу, дає уявлення про склад їх жителів та хід заселення краю в один із маловідомих періодів, коли йшла Турецька війна 1768–1774 рр., та не менш цікавого післявоєнного часу. Книга дозволяє простежити і початковий етап поміщицької колонізації, яка у цій частині Новоросійського краю проводилася головним чином в останній чверті XVIII ст., оскільки в її записах трапляються згадки і про жителів навколишніх поміщицьких сілець.

У ґрунтовній передмові автор не тільки окреслює наукові проблеми видання, а й надає короткий історичний екскурс, характеризує деяких персоналій документу, поважно представляє інших авторів, що певним чином торкалися даного питання.

Книга доповнена солідною низкою документів (переважно у формі цілісних витягів), які дозволяють простежити основні етапи подальшого розвитку села Попельнастого та його околиці. У відборі найбільш характерних документів акцентується увага насамперед до наявних відомостей про поіменний склад жителів села, що зумовлено як тематикою видання, так і унікальною можливістю на прикладі одного з найбільших населених пунктів регіону простежити тенденції його сталості у межах першого півтора століття існування. Наприклад, досить цілісні відомості про жителів наведені зі сповідального розпису, підшитого до метричної книги Іоанно-Богословської церкви села Попельнастого 1890 р., яка зберігається у Державному архіві Кіровоградської області. Навіть за відсутністю послідовного ланцюга поіменних списків такі документи дають можливість побачити, що більшість прізвищ попельнастівських селян, зафіксованих у документах періоду заселення слободи, залишаються домінуючими і в подальші часи.

Серед залучених документальних джерел значний обсяг додаткової інформації з історії села та прилеглої терени можна почерпнути з чи-

сельних фрагментів карт і планів, уміщених у додатку і викладених у хронологічному порядку. Оригінали більшості з них зберігаються у рукописних фондах архівів, бібліотек і музеїв Москви, Санкт-Петербурга, Києва, Одеси, Кракова винятково в одиничних примірниках і публікуються вперше.

Інший блок додаткових документів залучений для висвітлення періодичних змін в адміністративно-територіальному підпорядкуванні села Попельнастого, що не тільки орієнтує дослідників у географічному просторі, а й передає характерні особливості історичного розвитку терену. Так читач дізнається, що Попельнастівська слобода, перша згадка про яку датується 1762 р., заснована у складі Слобідського козачого поселення; з 1764 р. вона перейшла у підпорядкування поселенського Кінного пікінерного полку у складі першої Новоросійської губернії з центром у фортеці Святої Єлисавети; з 1765 р., після розширення складу губернії та перенесення її центра з Єлисаветграда у Кременчук, початкова територія губернії іменувалася Єлисаветградською провінцією, а полк стає Єлисаветградським пікінерним полком; за тогочасним земельним устроєм ротна слобода Попельнаста стала центром своєї земельної округи. І таким чином історія села мовою різних документів простежується до 80-х р. ХХ ст. Треба зазначити, що у примітках до більшості документів, представлених у додатках, упорядником враховані фахові коментарі до них відомого дослідника Південної України, кандидата економічних наук, лауреата краєзнавчої премії ім. В. Ястребова А. В. Пивовара, що суттєво підвищує їх науково-пізнавальну цінність.

Видання споряджене географічним та іменним покажчиками, що зручного у користуванні ним.

Актуальність публікації безсумнівна у зв'язку з підвищенням інтересу до регіональної історії та генеалогії, який спостерігається з початку 1990-х рр. і постійно зростає. Як корпус документів, що стосуються в основному одного села, видання можна вважати безпрецедентним. Автор-упорядник показує чудовий приклад поважного ставлення до національної історії – не переповідає школярські опуси на краєзнавчу тематику, а ретельно відтворює документальні джерела, не скаламучені кон'юнктурною міфологією та ура-патріотичним пафосом козацької минувшини краю.

Робота Н. В. Жахалової відповідає усім вимогам наукової публікації і розрахована на істориків, філологів, фахівців у галузі історичної демографії, джерелознавства, генеалогії та, особливо, краєзнавців, які мають чудову нагоду на оригінальних підходах до її побудови розвивати і поглиблювати свої дослідження, спираючись, насамперед, на наявну джерельну базу вітчизняних та зарубіжних архівів.